Norges miljø- og biovitenskapelige universitet

Uteområder i skoler og barnehager

– hvordan sikre kvalitet i utformingen?

Denne brosjyren er en kortversjon av funn og anbefalinger i rapporten «Uteområder i skoler og barnehager – hvordan sikre kvalitet i utformingen?». Rapporten kan lastes ned i sin helhet på nmbu.no/fakultet/landsam.

Tekst: Kine Halvorsen Thorén og Tove Rømo Grande
Layout: Thea Dyring
Foto: Shutterstock (side 3 og 30), Rita Galteland, Kristiansand kommune (side 5, 8 og 35), Kine Thoren Halvorsen (side 10 og 12), Løvetanna landskap AS (side 16).

Innledning

Barn tilbringer store deler av hverdagslivet i skolen og barnehagen. De tilknyttede uteområdene er dermed viktige arenaer for barns fysiske aktivitet. Godt gjennomtenkt utforming av uteområdene kan derfor bidra til å motvirke den stadig økende inaktiviteten blant barn og unge i Norge.

I denne rapporten bidrar forskere fra Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) med å styrke kunnskapen om uteområdene, og legger videre fram anbefalinger for planlegging, innhold og størrelse. Gode eksempler på hvordan kommunene kan bidra til å utvikle gode uteområder, inngår også i rapporten.

Denne kortversjonen av «Uteområder i barnehager og skoler – hvordan sikre kvalitet i utformingen?» gir et overblikk over rapportens hovedfunn og anbefalinger. Rapporten kan lastes ned i sin helhet på NMBUs nettsider.

Bakgrunn

Barn er institusjonalisert på en helt annen måte enn tidligere. Barna oppholder seg store deler av dagen i barnehagen eller på skolen, og en god del av aktiviteten foregår ute. Først og fremst er uteområdene et fristed og arena for lek, men har også betydning for fysisk aktivitet og motorisk utvikling. Stort sett alle barn går i skole eller barnehage, og gode uteområder kan derfor bidra til å utjevne sosial ulikhet i helse.

Uteområder bør også utformes som sosiale møteplasser, enten det er til lek og aktivitet, eller som steder der barna kan trekke seg tilbake alene, eller i mindre grupper. I dag benyttes også uteområdene som klasserom, og brukes aktivt i undervisningen. Samtidig skal uteområdene være tilgjengelige for nærmiljøet utenfor skoletid. Uteområdene skal med andre ord være tilrettelagt for ulike typer bruk, og skal også ta hensyn til variasjonen i barnas alder på tvers av årstrinn.

Rapporten er en oppdatering av anbefalingene som inngikk i «Skolens utearealer. Om behovet for arealnormer og virkemidler», som ble utgitt av Helsedirektoratet i 2003. Anbefalingene er ment som grunnlag for myndigheter, fagmiljøer, eiere og ledere av virksomheter i forbindelse med planlegging, utbedring, utvidelse av nye eller eksisterende anlegg.

Fire delstudier

Rapporten består av fire delstudier:

Delstudie 1: Hvilke forhold ligger til grunn for at uteområdene bidrar til barns helse og trivsel? Delstudie 1 presenterer et sammendrag av resultater fra internasjonal forskning på feltet.

Delstudie 2: Hvordan praktiseres bruk av arealnormer i Norge og internasjonalt? Delstudie 2 presenterer en sammenstilling av tidligere forskning på feltet.

Delstudie 3: Oversikt over hvilke arealnormer som benyttes i utvalgte land som vi kan sammenligne oss med. Delstudie 3 er basert på direkte kontakt med landenes sentrale myndigheter, i tillegg til rapporter publisert om temaet.

Delstudie 4: Eksempler på gode modeller som viser hvordan kommunene kan bidra til gode uteområder i barnehager og skoler, både i skoletiden, og som nærmiljøanlegg. Her inngår følgende kommuner: Oslo, Kristiansand, Vågsøy, Trondheim og Tromsø.

Sentrale begreper:
Hva mener vi med uteområde og arealnorm?

Uteområde

Uteområder defineres som bruttoarealet, det vil si tomta, med fratrekk av bygninger, sykkel- og parkeringsplasser og lignende. Uteområdet er med andre ord kun det som i realiteten er tilgjengelig bruksareal for barna.

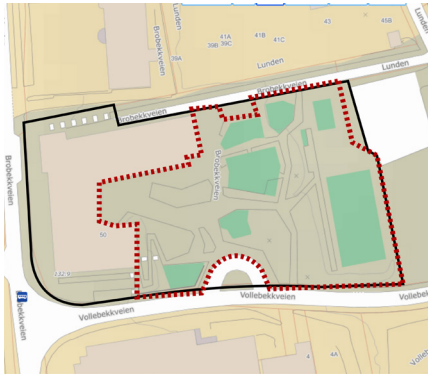

Eksempel fra Vollebekk skole i Oslo på hva som inngår i netto (rød stiplet linje)- og bruttoareal (sort heltrukket linje). Illustrasjonen er basert på kart fra finn.no.

Arealnorm

Begrepet arealnormer omfatter i denne rapporten både innholdet i, og arealstørrelsen på uteområdene. Med normer mener vi føringer lagt av staten og kommuner. Vi har klargjort om arealnormen er vedtatt politisk, og dermed har status som et krav, eller om normen er å anse som en anbefaling eller retningslinje. Vi gjør oppmerksom på at oppdraget kun omfatter barnehagers og grunnskolers uteområder.

Det er viktig å understreke at gode uteområder ikke kun er avhengig av områdenes størrelse. Gjennomtenkt utforming og gode kommunale planprosesser er også helt nødvendige for kvalitet i uteområdene.

Hva fant forskerne ut?

Delstudie 1: Hvilke forhold ligger til grunn for at uteområdene bidrar til barns helse og trivsel?

Delstudie 1 presenterer et sammendrag av resultater fra internasjonal forskning på feltet.

Hva har vi lært fra forskningen?

Følgene innhold er av positiv betydning i barnehager:

- Naturinnslag, variert terreng og vegetasjon fremmer egenorganisert lek og styrker motoriske ferdigheter, og gir samtidig beskyttelse mot uønsket UV-stråling.
- Varierte, åpne arealer, gjerne med asfalt eller gress, bidrar til økt fysisk aktivitetsnivå. Lekeapparater er også viktige, men bidrar ofte på annen måte enn det som var tiltenkt. For eksempel brukes husker i rolleleker. Apparater som kun har én type bruk kan ha nyhetens interesse for de minste, men ikke for de eldre barna.

Arealstørrelser for skoler og barnehager:

- Det er lite kunnskap om sammenhengen mellom *arealstørrelser* og barnehagebarns eller skoleelevers helse og trivsel.

Følgende innhold er av positiv betydning i skoler:

- Naturområder fremmer variert bruk og lek og beskytter mot uønsket UV-stråling. Naturområder bidrar dessuten til økt fysisk aktivitetsnivå og kan muligens bedre kognitive ferdigheter.
- God tilgang på lekeapparater, annet utstyr for fysisk aktivitet og ulike overflater bidrar til økt bruk av uteområdene. Varierte og mange nok funksjoner er viktigere enn antall apparater.
- Variasjon med mange og små nisjer framfor noen få store arealer, som for eksempel store ballarealer. I tillegg bidrar naturinnslag til flere ulike aktiviteter og reduserer inaktivitet. Slike uteområder appellerer til alle, uavhengig av kjønn.

Delstudie 2: Hvordan praktiseres bruk av arealnormer i Norge og internasjonalt?

Delstudie 2 presenterer en sammenstilling av tidligere forskning på arealnormer.

Arealnormer fremmer ikke det beste, men hindrer det verste

Det finnes få studier om bruk av normer internasjonalt. Noen norske og svenske studier viser likevel at uteområdene er blitt redusert på kort tid i begge land, til dels ganske mye, særlig der folk bor tettest. Når det gjelder arealplanlegging generelt, avdekket en norsk studie fra 2000 at tallfestede normer har betydning for boligkvalitet, og sikrer at en viss arealstørrelse blir ivaretatt.

Tallfestede krav får med andre ord gjennomslag. De fremmer ikke det beste, men hindrer det verste. En omfattende spørreundersøkelse fra 2014 viste dessuten at det store flertallet av norske landskapsarkitekter ønsker seg arealnormer, og de anser at et uteområde for barnehager bør være på mellom 25 og 30 m^2 pr. barn.

Delstudie 3: Oversikt over hvilke arealnormer som benyttes i utvalgte land som vi kan sammenligne oss med.

Delstudie 3 er basert på direkte kontakt med landenes sentrale myndigheter, i tillegg til rapporter publisert om temaet.

Ingen krav, men nasjonale anbefalinger som varierer fra 20m2-40m2 per barn

Ingen av de fem nordiske landene har nasjonale krav som konkretiserer innhold eller arealstørrelse for uteområder i oppvekstanleggene. Uteområdene inngår likevel som tema i lovgivningen i alle land, inkludert forskrifter. Nasjonale anbefalinger, eventuelt designråd, foreligger i Norge, Sverige, Finland og Danmark.

Barnehager

For barnehager varierer anbefalingene fra 20 m² per barn i Finland, til 40 m² i Sverige, med et minste samlet areal på 3000 m² i Sverige. Norge inntar en mellomposisjon med anbefalinger om 24 m² for barn under tre år og 33 m² for barn over tre år.

Skoler

For skoler varierer anbefalingene fra 30 m² pr. elev i Sverige, til 50 m² i Norge. I Finland varierer uteområdene oftest fra 10 – 20 m² pr. elev, avhengig av beliggenhet.

Norge, Sverige, Finland og Danmark har også veiledning av ulike slag, enten i rapporter om temaet, eller egne veiledningstjenester. Innhold, funksjoner og sikkerhet står sentralt i veiledningene.

I tillegg benyttes også nasjonale konkurranser og økonomiske støtteordninger og incentiver. I Finland har staten og lokale myndigheter det økonomiske ansvaret for anlegg og drift av skoleanlegg.

Fuglemyra barnehage er et typisk eksempel når det gjelder arealstørrelse i norske barnehager. Barnehagen er en bybarnehage med 81 barn øst i Oslo, med et samlet areal på 2214,5 m2, med 27,3 m2 per barn.

I rapporten trekkes uteanlegget fram som eksempel på betydningen av sonedeling av tomta med aktive og passive soner, muligheter for runder rundt bygget med trehjulsykkel, bevaring av eksisterende vegetasjon så langt det var mulig, variasjon i funksjoner og amfi der barna kan samles.

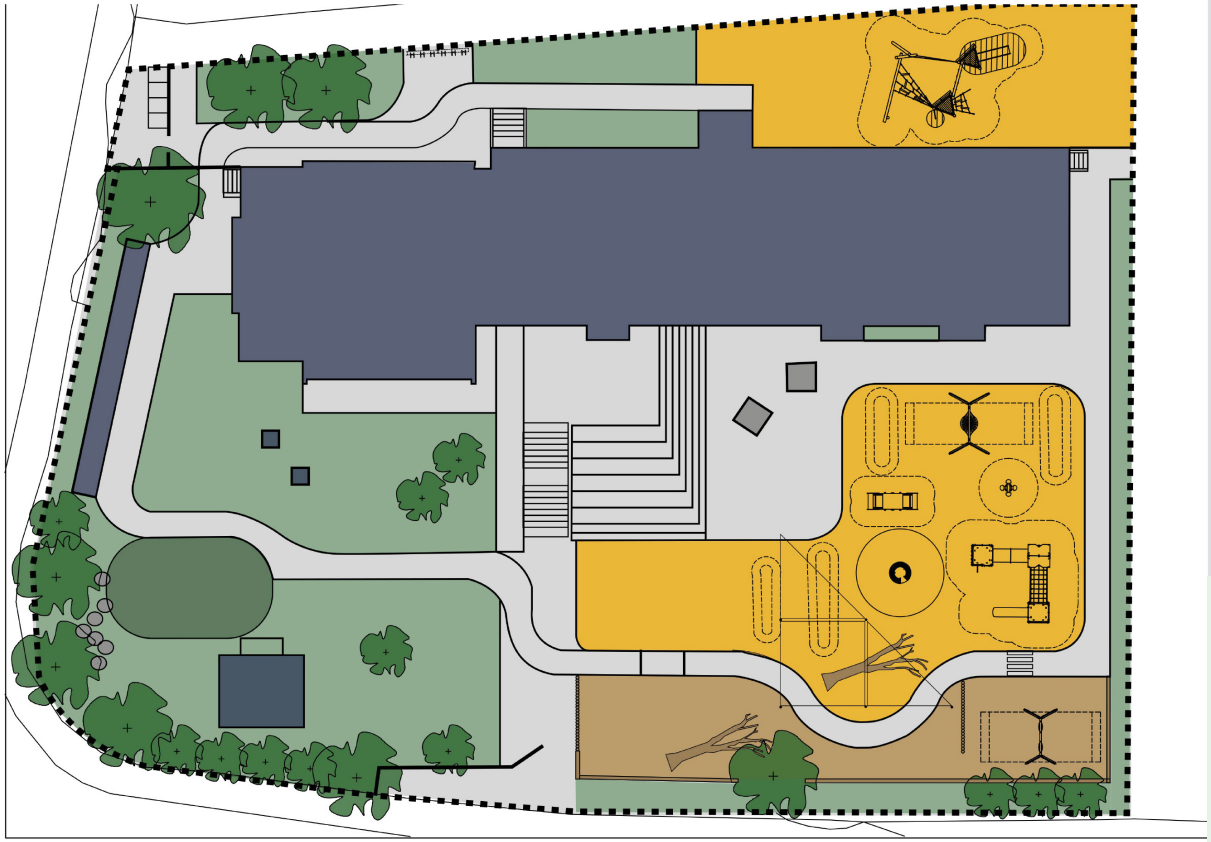

FUGLEMYRA BARNEHAGE
Barnehagebygget og uteareal er rehabilitert og sto ferdig i 2016.

Samlet uteareal: 2214,5 m²
(utebod unntatt)
Uteareal pr. barn: 27,3m²/ barn
(81 barn, hvor 54 barn er over 3 år og 27 barn er under 3 år.
To småbarnsavdelinger og tre avdelinger med barn i alderen 3-6 år.)

Ansvarlig arkitekter for rehabiliteringen: Oker arkitekter

Landskapsarkitekt: COWI AS

Delstudie 4: Eksempler på gode modeller som viser hvordan kommunene kan bidra til gode uteområder i barnehager og skoler, både i skoletiden, og som nærmiljøanlegg.

Her inngår følgende kommuner: Oslo, Kristiansand, Vågsøy, Trondheim og Tromsø.

Kommunene er opptatt av at det stilles krav om høy kvalitet både til innholdet, og at uteområdene ivaretar viktige bruksfunksjoner. Alle, bortsett fra Vågsøy kommune, har beskrivelser av hvordan dette skal ivaretas.

Barnehager: Vanlig med politisk vedtatte krav

Alle eksempelkommunene har politisk vedtatte krav til arealstørrelser for barnehager, med unntak av Vågsøy. Kommunene bruker anbefalingene fra Helsedirektoratet, jf. 24 m² for barn under tre år og 33 m² for barn over tre år. Tromsø har større ambisjoner, med 35 m² pr. barn, noe som er begrunnet med slitasje på vegetasjonen og sen gjenvekst så langt mot nord.

Skoler: Mindre vanlig med politisk vedtatte krav

Kun Kristiansand og Trondheim har politisk vedtatte arealkrav for skolers uteområder. Kristiansand krever 33 m² pr elev og Trondheim 25 m² pr. elev. Oslo har retningslinjer (indre by 12 – 18 m² pr elev, ytre by 18 – 24 m²) som blant annet benyttes i forbindelse med reguleringsplaner.

Hva har vi lært av eksempelprosjektene?

For små uteområder skaper problemer
For skolers uteområder ser det ut til å gå en smertegrense når arealstørrelsen er mindre enn ca. 20 m² pr. elev. Natur og vegetasjon som er særlig viktig (jf. delstudie 1), får ikke stor nok plass. Med mange elever på et begrenset område blir vegetasjonen påført skader og slitasje. Mange barn på lite areal gir også mindre rom for å trekke seg tilbake alene, eller i mindre grupper.

Hva gjør uteområdene gode?
Viktige suksessfaktorer som blir løftet fram og eksemplifisert er:

- Beliggenhet som gjør anleggene tilgjengelige for lokalbefolkningen
- Plassering av bygninger på tomta, som sikrer et mest mulig samlet uteområde
- Plassering av adkomst og parkering som ikke spiser av elevenes eller barnas bruksområder
- Utforming av bygningsmassen som sikrer godt lokalklima og skjermer mot støy
- Overordnet formgiving med vekt på sonedeling, rominndeling og romforløp
- Utnyttelse og ivaretagelse av naturkvaliteter
- Tilrettelegge et variert innhold med tilstrekkelig antall funksjoner tilpasset alle, uavhengig av kjønn og alder
- Tilgjengelighet for alle

Bred oppslutning i kommunene om arealnormer
I kommunene er det stort sett bred oppslutning om at arealnormer er ønskelig, spesielt veiledende normer. Noen uttrykte også behov for tydelige krav. Ønsker om tallfestede minstekrav kom tydeligst fram i intervjuene med representanter for miljørettet helsevern, og med de fleste landskapsarkitektene. I samsvar med tidligere forskning, ønsker landskapsarkitekter minstekrav.

Systematiske planprosesser er en forutsetning for gode uteområder
Trondheims og Kristiansands systematiske arbeid med planprossessen blir i rapporten løftet som eksempler til etterfølgelse. En helhetlig tilnærming må innarbeides fra kommunens overordnete planlegging, via økonomi- og handlingsplaner til prosjektutvikling, detaljprosjektering, til bygging og drift.

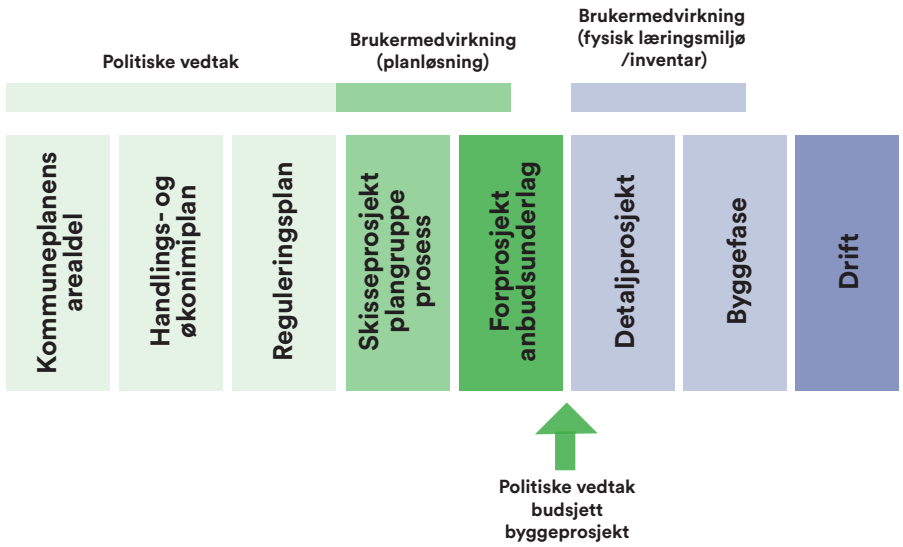

Tidslinjen for planlegging og gjennomføring av et barnehageprosjekt, med faser og milepæler for medvirkning og politiske beslutninger (Trondheim kommune, 2014; Trondheim kommune, 2015).

Det er en svakhet i flere av kommunene at ansvarlige for miljørettet helsevern ikke systematisk involveres i de ulike fasene i planleggingen, heller ikke i detaljplanleggingen. Slik kan det bli vanskelig å ivareta intensjonene i henhold til forskriften om miljørettet helsevern i skoler og barnehager. Det gjelder for eksempel i forbindelse med valg av tomter i kommunens overordnete arealplanlegging, eller forbindelse med detaljutformingen av uteanlegget.

Noen av informantene la også vekt på at miljørettet helsevern ikke burde overdrive fokuset på sikkerhet, men i større grad legge vekt på det som fremmer helse og trivsel. Konsulenter med ansvar for uteområder trenger derfor opplæring i bruken av forskriften gjennom å vektlegge muligheter, og ikke bare farer.

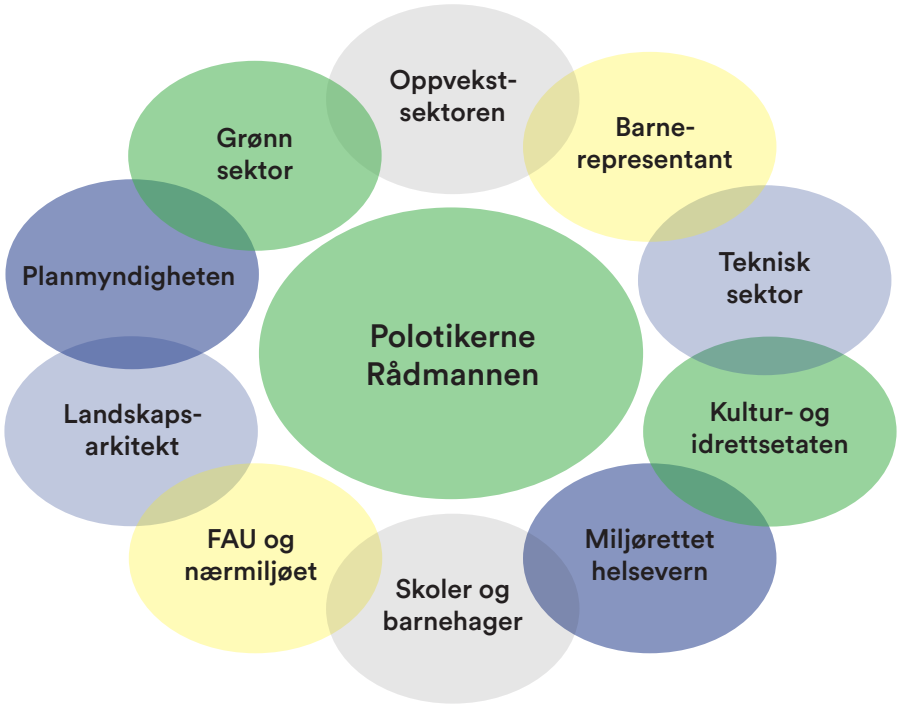

Arbeidet med barnehager og skolers uteområder er tverrfaglig og krever innsats fra mange aktører både i kommunen og fra brukere, konsulenter og andre.

Medvirkning
Blant de fem kommunene som inngår i studien er det Kristiansand, Vågsøy, Trondheim og Tromsø som har gjennomført omfattende medvirkningsprosesser. Av disse kommunene er det særlig Kristiansand og Trondheim som har utviklet systematiske opplegg for hvordan og når i planprosessene medvirkning skal foregå.

Gode uteområder må sikres i hele det kommunale planhierarkiet
Eksemplene fra både Kristiansand og Trondheim kommunes opplegg, viser at det er nødvendig å bruke hele planhierarkiet, fra kommuneplanen via handlingsprogrammer o.l., for å sikre gode uteområder i barnehager og skoler.

Vedtak av særlig betydning for hovedtemaet i denne undersøkelsen er knyttet til:

a) lokalisering, både for å sikre gang- og sykkelvennlig adkomst, inkludert sikre nærmiljøets behov,
b) arealnormer som både sikrer tilstrekkelig med areal, og som stiller innholds-/funksjonskrav

Gjennomgangen av planer i de fem eksempelkommunene viste at vedtak av størst strategisk betydning inngikk i kommuneplandokumenter, sektorplaner eller i kravspesifikasjoner av ulike slag.

Tilfeldig drift av oppvekstanleggene
Fra eksempelkommunene har vi sett at arbeid knyttet til skjøtsel og drift oftest er spredt på ulike offentlige instanser, og det ser ikke ut til å foreligge manualer for hva som skal gjøres når. Mye av dette arbeidet krever spesialkompetanse, for eksempel vegetasjonspleie, og ikke minst oppfølging av åpne overvannsløsninger. Vi har også observert at skjøtsel, i det som burde ha vært garantiperiode for uteanlegget, ikke er gjennomført, at vegetasjon ikke er beskyttet i startfasen, og at vanning er utelatt. Her er det med andre ord et stort forbedringspotensial dersom målet er å skape anlegg av høy kvalitet.

Åsveien skole og ressurssenter er et av eksemplene som løftes fram i rapporten. Forfatterne legger vekt på plasseringen av bygget, som er lagt i ytterkanten av tomten. Dette har gitt rom for et varierte aktiviter, som er tilpasset ulike typer brukergrupper og aldre. Gamle bøketrær er bevart, og det lokale overvannsanlegget inngår som en del av lekeområdene.

Tett samarbeid mellom landskapsarkitekt og arkitekt i reguleringsplanfasen resulterte i en kompakt bygningsmasse i tre etasjer. Idrettshallen ble brukt som støyskjerm mot den trafikkerte Byåsveien. Dette har resultert i et solrikt og skjermet uteareal på bebyggelsens sørside.

ÅSVEIEN SKOLE OG RESSURSSENTER
Adresse: Breidablikkveien 39,
7021 Trondheim
Nytt skolebygg, flerbrukshall og uteanlegg ble ferdigstilt i 2016.

Samlet uteareal: 12 812m²
Uteareal pr. elev: 19,7m².
Skolens kapasitet er 650 elever.

Arkitekt, ny skole: Eggen Arkitektur AS Trondheim
Utomhusplan: Løvetanne Landskap AS Trondheim

Anbefalinger

Anbefalinger om innhold
Anbefalingene om innhold bygger på gjennomgangen av internasjonal forskning, kunnskap innhentet fra de andre nordiske landene, og ikke minst arbeidet i de fem eksempelkommunene som inngår i rapporten.

På dette grunnlaget anbefaler vi at følgende blir tatt hensyn til for å sikre god kvalitet i uteområdene, både for skoler og barnehager:

- **Valg av tomter:** Velge tomter som sikrer at uteområdet har gode solforhold, og som ikke er utsatt for støy og forurensing. (Se også TEK 17 § 8-3. Uteoppholdsareal (Direktoratet for byggkvalitet, 2017)).
- **Trafikksikre omgivelser:** Sørge for trafikksikre omgivelser i en radius på minimum 200 meter for skoler, og trygg adkomst. Redusere antall parkeringsplasser der det er god tilgjengelighet for syklister, fotgjengere og godt kollektivtilbud.
- Sørge for at uteområdet ikke blir belastet med bilkjøring.
- **Redusere bygningenes fotavtrykk:** plassere bygninger slik at mest mulig av tomta kan anvendes som uteområde for elever og barn.
- **Sikre tilgjengelighet for alle** (se også TEK 17 § 8-2. Opparbeidet uteareal med krav om universell utforming (Direktoratet for byggkvalitet, 2017)).
- **Naturelementer/ terreng/ topografi:** eksisterende og menneskeskapte. Disse er særlig viktige som sosiale møteplasser, for lek, mangfoldig bruk, fysisk aktivitet og motorisk utvikling.
- **Sol og skygge:** Sørge for at uteområdene både tilbyr sol og skygge. Vegetasjon er særlig viktig for å ivareta skygge, og motvirke helseskadelig UV-stråling.
- **Funksjoner tilpasset alle:** Variert innhold tilpasset ulike aldersgrupper og funkjsonsnivåer.
- **Sosiale møteplasser:** Møtesteder for store grupper, men også soner som gir mulighet for å trekke seg tilbake alene, eller i mindre grupper.
- **Unngå store flater som kan brukes til få aktiviteter, som for eksempel fotballbaner.** Det er bedre med mellomstore rom eller soner som har gode forbindelser med hverandre, og som ikke er for funksjonsbestemte.

- **Lagerarealer.** Som for eksempel boder for utstyr.
- **Lokal overvannshåndtering:** Sikre arealer for lokal overvannshåndtering

For å konkretisere disse anbefalingene foreslås det å utvikle et anvendbart prosjekterings- og godkjenningsverktøy.

Anbefalinger om arealstørrelse
***NB.** Følgende anbefalingene gjelder for nye anlegg:*

Størrelse på uteområdet etter antall kvadratmeter pr. barn eller elev
- Barnehager: Uteområdet pr. barn i barnehager bør være minst 25m2. Dette tallet inkluderer ikke utesoveplasser eller oppbevaring av barnevogner. Vurdering av minimums uteområde gjøres uavhengig av arealet inne og barnas alder.
- Dersom Utdanningsdirektoratet ikke endrer sin veiledning, bør nåværende arealnorm opprettholdes, dvs. 24 m² pr. barn over tre år, og 33 m2 pr. barn under tre år. Uansett anbefales det at områder beregnet for å sove ute og områder for barnevogner ikke inngår.
- Skoler: Uteområdet pr. elev i grunnskolen bør være på minst 30 m².

Skoler: Størrelsen på skolens uteområde i forhold til totalt antall elever
- For skoler < 99 elever anbefales et minste samlet område på 3000 m².
- For skoler som er fra 100 –499 elever brukes anbefalingen om 30 m² pr. elev.
- For skoleanlegg med flere enn 500 elever halveres antall m2 pr elev og det beregnes da 15 m2 pr elev.

Barnehager: Størrelsen på barnehagens uteområde i forhold til totalt antall barn
- Minste samlede areal bør være på minimum 2500 m² for barnehager med flere enn 60 barn. Dette arealet bør ha direkte tilknytning til bygningen(e).

- Barnehager med færre enn 60 barn bør ha minimum 25 m² pr. barn. Dette arealet bør ha direkte tilknytning til bygningen(e). Det bør stilles høyere krav til utforming.

Skolers og barnehagers uteområder etter beliggenhet
- Uteområdet både for skoler og barnehager foreslås redusert etter beliggenhet på følgende måte: Utgangspunktet og hovedanbefalingen er at 30 m² pr. elev i grunnskolen og 25 m² pr. barn i barnehager gjelder generelt.
- I bysentrum/ tett bybebyggelse anbefales det at arealet kan reduseres til 18 m² pr elev og 15 m² pr barn i barnehager. Det anbefales at kommunene kartfester og identifiserer sonene.

Anbefalinger om kompenserende tiltak og utradisjonelle uteområder
For små uteområder bør kompenseres ved å høyne innholdskvalitetene.

Skoler:
- Bruk av tilleggsarealer bør som hovedregel unngås, og er en nødløsning når uteområdet er for lite.
- Tilleggsarealet bør primært ligge i direkte tilknytning til eksisterende uteområder, men bør ikke ligge mer enn 200 meter fra skolen.
- Offentlig grønnstruktur og andre offentlige arealer bør kunne brukes som tilleggsareal, men dette krever at konsekvensene for andre brukergrupper blir vurdert.
- Dersom tilleggsarealet ikke ligger i direkte tilknytning til eksisterende uteområde, er trafikksikker adkomst viktig. Kryssing av veg bør som hovedregel unngås. Dersom en likevel må krysse veg, er det viktig at vegen har lite trafikk.
- Det bør stilles samme krav til tilleggsarealet som til uteområdet, hvilket betyr at det ikke bør være støyutsatt, ligge i kaldluftsoner eller i områder med luftforurensing. Arealet bør dessuten ha gode solforhold, men også ivareta behovet for skygge.
- De generelle anbefalingene om faktorer/funksjoner som ble gitt for å sikre god kvalitet i uteområdene til skoler og barnehager, bør også gjelde for tilleggsarealene. Det bør foreligge en samlet vurdering av hvilke kvaliteter som det er nødvendig å ivareta.

Organisatoriske forhold
- Kompenserende tiltak stiller krav til organisering, bla. av tilsyn ute, og de organisatoriske tiltakene bør beskrives i forbindelse med godkjenning av virksomheten.
- Delt friminutt er et mulig tiltak dersom eksisterende arealer er for små, men bør som hovedregel unngås.
- Ansvarsforhold når det gjelder sikkerhet tilknyttet utforming og lekeplassutstyr o.l. bør klargjøres dersom tilleggsarealet ikke er skolens (ev. barnehagens) hovedansvar.

Om bruk av utradisjonelle løsninger, som for eksempel takterrasser
- Takløsninger for nye anlegg bør unngås. Slike løsninger er vanligvis ingen fullgod erstatning for uteområder på bakken for barnehager og skoler.
- Dersom man likevel må benytte takløsninger, bør det finnes et minimumsareal på 2000 m² på ett sted, både for skoler og barnehager.
- Dersom tak tas i bruk bør det stilles krav om at takkonstruksjonen tåler tilstrekkelig vekstmedium som muliggjør å etablere busk- og trevegetasjon.
- Det bør også etableres sol- og vindbeskyttelse på takene fordi de er mer vindutsatte og soleksponerte enn områder på bakken.
- Tak krever ekstra sikkerhetstiltak som bør beskrives.
- Takene bør være åpne og lett tilgjengelige fra utsiden, både av hensyn til brann, evakuering og av hensyn til tilgjengelighet.
- I forbindelse med godkjenning i henhold til forskriften for miljørettet helsevern bør det beskrives hvordan tilsyn ordnes i forbindelse med utradisjonelle løsninger.

Om behov for endringer/revisjon av gjeldende regelverk
Det vil være mest hensiktsmessig at anbefalingene om normer for uteområdene til skoler og barnehager innpasses i veiledningen til forskriften for miljørettet helsevern i skoler og barnehager. Dette forutsetter en avklaring med mellom Helsedirektoratet og Utdanningsdirektoratet slik at sistnevnte direktorat også tar de nye anbefalingene inn i sitt veiledningsmateriale/ rundskriv el. l. Informanten fra Nettverk for miljørettet helsevern (NEMFO) understreket at dersom dette ikke er mulig, må de gamle anbefalingene for barnehager opprettholdes (24 m² / 33 m² pr. barn avhengig av alder). Det vil bli umulig for kommunene å håndtere to ulike anbefalinger.

Gode modeller og eksempler på hvordan kommunene kan bidra til gode uteområder

Planprosess
Tverrfaglig arbeid i planprosessene bør styrkes, og medvirkning er nødvendig. Alle sentrale brukere, både barn, elever, nærmiljøet og ansatte bør involveres. Arbeidet med miljørettet helsevern bør følge hele planprosessen, og er et ansvar som alle de involverte partene bør ivareta.

Hva som er av særlig stor betydning for uteområdene på ulike stadier må klargjøres, slik at aktuelle brukere og fagkompetanse blir involvert på riktig tidspunkt. Gjennomføring av planprosessen bør beskrives og vedtas politisk. Prosjektet Folketråkk, som DOGA har hatt ansvaret for, og Helsedirektoratets nærmiljøprosjektet, gir gode eksempler på hvordan medvirkning kan gjennomføres.

Følgende bør inngå på de ulike plannivåene
Planlegging av oppvekstanleggene bør inngå i kommunenes strategiske planlegging, og bør sees i sammenheng med skole-/ barnehagebehovsplaner. Dette gjelder arealkrav, hvor mye og hva som skal samlokaliseres, antall elever, og ikke minst hvordan nærhetsprinsipper vurderes, det vil si avstander fra hjem til skole og barnehager, opp mot andre behov.

Tema som berører uteområdene bør dessuten vedtas på ulike nivåer fra den overordnete planleggingen til vedtak i sektorplaner, handlingsplaner, kravspesifikasjoner og drifts-/ skjøtselsprogrammer. En beskrivelse av hele denne prosessen inkludert hvem som skal være med i de ulike stadiene er bevisstgjørende.

Nærmiljøets bruk er viktig og bør oppmuntres, men uteområdene er først og fremst til for enten skolen eller barnehagen.

På kommuneplannivået:

Kommunal planstrategi:
- Oversikt over behovet for planer og utredninger tilknyttet oppvekstanleggene.

Kommuneplanens samfunnsdel:
- Generelle mål for å sikre gode oppvekstanlegg.
- Prinsipper for lokalisering og samlokalisering.
- Prinsipper for nærmiljøets bruk.

Kommuneplanens arealdel:
- Anbefalinger om lokalisering.
- Anbefalinger/ krav om arealstørrelser og anbefalinger/ krav til innhold/funksjoner.
- Parkeringsnormer basert på maksimumskrav.
- Prinsipper for utnyttelse av oppvekstomtene inkludert plassering av bebyggelse på tomta.
- Krav om detaljerte utomhusplaner.

Sektorplaner:
- Skole-/barnehagebehovsplaner som må samordnes med kommunenes langsiktige planlegging.
- Kommunale planer for idrett fysisk aktivitet o.l. som er viktige bl.a. for å sikre gode nærmiljøtiltak og bruk av spillemidler.
- Eventuelle utredninger, handlingsplaner, tilstandsvurderinger for oppvekstanleggenes uteområder.

Kravspesifikasjoner/ tekniske anvisninger:
- Prosjekteringsanvisninger som viser hva som skal vektlegges ved prosjektering av uteområdene.
- Normaler, kravspesifikasjoner eller lignende som konkretiserer hvilke funksjoner som skal innpasses i uteområdene på lik linje med krav til funksjoner inne.

Detaljreguleringer:
- Lokalisering av adkomst og bebyggelse.
- Høyde på bebyggelse.
- Konkretisere hva som inngår i uteområdet (barnas bruksareal).

Detaljplan- og byggefasen:
Ved valg av entrepriseformer for planlegging og utbygging av oppvekstanleggene er det viktig å sikre høy kvalitet i prosjekteringsarbeidet og at grøntanleggsfaglig kompetanse er med i alle ledd.

Utomhusplaner:
- Detaljert utforming av både tomta og uteområdet. Se foran under anbefaling om innhold hva som bør innpasses.
- Eventuelle marksikringsplaner som viser hvor naturmark skal bevares og planer som viser hvordan nyetablert vegetasjon skal beskyttes i etableringsfasen
- Snøplaner som viser snølagring.
- Belysningsplaner m.m.
- Skjøtsels - og driftsplaner.

Skjøtsel og vedlikehold:
Det bør foreligge planer for skjøtsel og vedlikehold, som inkluderer konkret ansvarsfordeling.

Forslag tiltak på nasjonalt nivå

Behov for mer kunnskap om uteområder i skoler og barnehager:

- Det er behov for å etablere nasjonal statistikk blant annet for uteområdestørrelse både for barnehager og skoler. Slik statistikk finnes for innearealer, iallfall for barnehager, men ikke for uteområder.
- Det er behov for å inkludere arealstørrelse ute som en del av nøkkeltallene i Barnehagefakta https://www.barnehagefakta.no/om-nokkeltallene og tilsvarende for skoler.
- Mesteparten av forskningen er basert på tverrsnittstudier med enkle parametre. Det er derfor behov for mer og bedre forskning om hva uteområdenes størrelse og innhold har å si for barns helse og trivsel.
- Det foreligger få studier som viser sammenheng mellom uteområdenes størrelse/utforming og mobbing. Her er det behov for mer kunnskap.
- Det er også behov for å undersøke effekten av tiltak basert på større endringer ute.
- Det er behov for mer systematisk kunnskap om formgivingens betydning for å sikre gode utearealer.
- Det er behov for mer kunnskap om hvilke konsekvenser uteområder på tak har for bruk og organisering av arbeidet i oppvekstanleggene.
- Vi vet lite om betydningen videregående skolers uteområder og planlegging for disse områdene. Her er det behov for mer forskning.

Behov for gode eksempler

- Det er behov for å utvikle gode og etterprøvbare eksempler som viser hva som fungerer i et helse- og trivselsfremmende perspektiv.
- Benytte arkitektkonkurranser som virkemiddel for å skape gode eksempler (jf. Finland)

Etablere flere økonomiske incentivordninger

- Spillemidler kan benyttes til nærmiljøtiltak i skoleanlegg, men det anbefales å etablere flere økonomiske incentivordninger som kan bidra til å skape gode uteområder (jfr. Danmark)

Bedre veiledning

- Sentrale myndigheter bør samarbeide om veiledning om skolers og barnehagers uteområder. Veiledningen bør ta for seg hele prosessen fram til ferdige anlegg, inkludert skjøtsel og vedlikehold.
- Styrke veiledningen knyttet til uteområder for skoler og barnehager i Utdanningsdirektoratets veiledningstjeneste.
- Kursopplegg og etterutdanning:
  - Om miljørettet helsevern rettet mot planleggere, landskapsarkitekter ol.
  - Hvordan skape gode uteområder i skoler og barnehager rettet både mot planleggere og landskapsarkitekter, men også mot dem som godkjenner anleggene etter forskrift om miljørettet helsevern i skoler og barnehager.
- Utvikle bedre veiledning for vurdering av funksjon-innholdskrav.

Forfattere
Professor Kine Halvorsen Thorén ved Institutt for landskapsarkitektur, NMBU, har hatt hovedansvaret for rapporten. Doktorgrads-stipendiat Emma Charlott Andersson Nordbø ved NMBUs Institutt for folkehelsevitenskap, har hatt ansvaret for litteraturgjennomgangen, og har bidratt i sluttføringen av rapporten.

Professor Helena Nordh ved NMBUs Institutt for folkehelse-vitenskap, har bidratt med innhenting av kunnskap om normer i Sverige og Danmark. Landskapsarkitekt Ingvild Ødegård Ottesens masteroppgave i landskapsarkitektur er også tilknyttet prosjektet. Hun har studert et av prosjekteksemplene, Åsveien skole og ressurssenter i Trondheim.

Oppdragsgivere og bidragsytere
Prosjektet er gjennomført på oppdrag fra Helsedirektoratet. Utdanningsdirektoratet er samarbeidspartner for utforming og finansiering.

En bredt sammensatt referansegruppe har fulgt arbeidet. Referansegruppa har bestått av representanter fra det kommunale nivået (NEMFO - Nettverk for miljørettet folkehelsearbeid), det regionale nivået (Fylkesmannen i Telemark), det statlige nivået (Kommunal- og moderniseringsdepartementet, Miljødirektoratet, Design og Arkitektur Norge – DOGA, i tillegg til universitets- og høgskolesektoren (Universitetet i Sørøst-Norge, Senter for mat, helse og fysisk aktivitet, Høgskulen på Vestlandet og Norges Idrettshøgskole).

Forfatterne retter en særlig takk til referransegruppemedlemmene Ingunn Fjørtoft ved Universitetet i Sørøst-Norge og Monika Kullander ved NEMFO for innsatsen i forbindelse med sluttføringen av rapporten. De takker også alle de lokale informantene i de fem eksempelkommunene som inngår i rapporten, og særlig Rita Galteland i Kristiansand kommune.

Norges miljø- og
biovitenskapelige
universitet